

SESOTHO PUO YA LAPENG: PAMPIRI YA I
SESOTHO HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Dihora tse 3

Matshwao: 100

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e na le maqephe a 11, etsa bonnete ba hore a felletse pampiring ya hao.

2. Pampiri ena e arotswe ka dikarolo tse **NNE**, e leng:

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

MATSHWAO: 25

KAROLO YA B: KAKARETSO/KGUTSUFATSO

MATSHWAO: 10

KAROLO YA C: DITHOTHOKISO

MATSHWAO: 30

KAROLO YA D: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

MATSHWAO: 35

3. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.

4. Araba dipotso tsohle.

5. Nomora dikarabo tsa hao jwaloka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.

6. Qala karolo e **NNGWE** le e **NNGWE** leqepheng le **LETJHA**.

7. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.

8. Tsepamisa maikutlo haholo popong ya dipolelo tse nepahetseng.

KAROLO YA A**POTSO YA 1   TEKOKUTLWISISO****TEMA YA 1****Bala ditaba tse latelang o nto araba dipotso tse latelang.**

1	Ke qadile ho sebetsa thelevisheneng ke sa le moshanyana. Lerato la ka la dipale le qadile ka ho nna ke ipalla dipale le ditshomo tsa mefutafuta. Ke ne ke mamela dipale tsa seyalemoya hape ke shebella le tsa thelevishene. Ke ne ke bile ke kgahlwa ke ho bona ho ngotswe mabitso a bahlahisi ha pale e fella.	
2	Yaba ke qalella ho ingolla dipale tsa ka. Ka di romella ho bona hobane ke ne ke batla ho kenya leoto. Leha ba ile ba di hana, ba ile ba nkgothatsa ka hore nke ke bokelle tsebo ya bongodi mme ke se ke ka nyahama. Ka mora materiki, ka ingodisa Tshwane University of Technology ho ithutela bohlahisi ba difilimi le thelevishene, ho kenyeleditse le bongodi. Ke fumane diploma ka 2016.	5
3	Ho holela Mamvuka, motse wa mahaeng o Limpopo, ho susumeditse mosebetsi wa ka wa pele. Ha ke ntse ke shebella pale ya Sevenda ya <i>Muvhango</i> , ke ne ke hopola setso se matla sa heso, mmoho le dipale tsa teng tse kgahlang. Pale ena e ne e ikamahanya le nna hoo ke neng ke batla ho ba karolo ya yona. Ke ile ka ngolla hlooho ya bangodi, Carol Shore, imeile ke mo jwetsa ka kgahleho ya ka. O ile a kopa hore nke ke mo ngolle sengolwa ho bontsha bokgoni ba ka. Ke ile ka fana ka sona, a rata mehopolo ya ka, yaba o mpha mosebetsi. Ka qala ho sebetsa ka tlasa hae, le ka tataiso ya hae.	10 15
4	Ke ne ke thabile hape ke le motlotlo hore ke sebetsa le radikgau-kgau, Duma Ndlovu. Ha batho ba ntse ba utlwela ka nna, le nna ke ne ke ntse ke ikopanya le bona, mme bahlahisi ba qala ho nkopa hore ke ba ngolle. Ke kamoo mosebetsi wa ka o qadileng ka teng, mme ho bonahala ke na le lerato la ho ngola dipale tseo babohi ba ikamahanyang le tsona kamehla. Ha jwale ke ngolla <i>The Queen, The Imposter, Uzalo, Skeem Saam le Muvhango</i> .	20
5	Ho ngola pale, ho qala ka ho bapala ka mehopolo, diketsahalo le diketso tsa nnete tsa dibapadi. Ho tloha moo ho etswe merero ya selemo ya kamoo pale e tlo tsamaya kateng, ebe pale e kgaolwa ka dikgwedi, dibeke le matsatsi. Ka mora mona, ho tsebiswa bahlahisi ba baholo ka meralo le tsela eo e tla tsamaiswa ka yona. Hang ha ba se ba entse jwalo, ebe ba re fa maikutlo a bona pele pale e ka bontshwa dikanaleng tsa thelevishene. Le ha e le leeto le lelelele, ke rata karolo e nngwe le e nngwe ya lona.	25
6	Ke dumela hore ke etsa dipale tsa ka e be tsa nnete ka ho qoba maqheka a ho hohela babohi. Le ha ho le jwalo babohi ba ye ba lakatse ho shebella dipale tsa ka nako tse latelanang empa ba sitwa ho etsa hoo ka lebaka la nako e behetsweng pale ka nngwe. Mmadi a ele hloko hore bongoding ba dipale ho na le batho bao e leng ba bohlokwa ka hara pale, bona ke dibapadi le babohi.	30
7	Sebapadi se ye se fetofetohe le dinako le maemo a ditaba, ka nako e nngwe babohi ba ye ba rate sebapadi seo haholo kapa ba se hloye. Ho nne ho etsahale hore ba se	35

hloyele ruri le bophelong ba nnete, ka lebaka la karolo eo se e bapalang paleng e itseng, ha ho le jwalo seapadi seo se na le bokgoni ba ho fetola ditaba tsa pale e ke ke tsa nnete. Ka ho etsa jwalo seapadi seo se atlehisa bongodi ba ka. Ke lona lebaka le etsang hore ke be naledi bongoding ba dipale tsa thelevishene.

- 8 "Tikoloho le nako di ba le tshusumetso ho bangodi ba dipale." Ke bua tjena hobane ha ke ne ke le moVenda empa ke sa holela motseng wa Venda ke ne ke tla sitwa ho tseba ka ditaba tse ngata tsa moo Mamvuka. 40

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho *BONA*, Pherekong 2018]

- 1.1 Mongodi o ithutile thuto efe Yunibesiting? (1)
- 1.2 Mongodi o tsebile bahlahisi ba dipale jwang? (1)
- 1.3 Ke ntho efe e entseng hore mongodi a rate dipale? (1)
- 1.4 Tikoloho e ka ba le seabo bokamosong ba ngwana. Nnetefatsa taba ena ka ntlha e tswang seratswaneng sa 3. (2)
- 1.5 Ka ntlha e le nngwe akaretsa ditaba tsa pale ena. (2)
- 1.6 Ke pale efe eo mongodi a e ratileng haholo? Bolela lebaka le entseng hore pale eo e be thatohatsi ya hae. (2)
- 1.7 Molaetsa wa pale ee ke ofe ho babadi? (2)
- 1.8 Ke NNETE kapa MAFOSI hore ha o ngola dipale o lokela ho sebedisana mmoho le setjhaba? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.9 Hlalosa hore leeto leo mongodi a buang ka lona moleng wa 28 ke lefe. (2)
- 1.10 Semelo sa mongodi ke se jwang temeng ee? Tiisa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.11 Na o ka re mongodi enwa eo ho buuwang ka yena temeng ke mongodi ya hlwahlwa? Tiisa ntlakemo ya hao. (2)
- 1.12 Hobaneng ha mongodi enwa a etsa dipale tsa hae e be tsa nnete? (1)

TEMA YA 2

Bala le ho boha setshwantsho sena ebe o araba dipotso tse latelang.

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho gallery Sunstar.com.ph/editorial-cartoon/l-knBfVvD]

- 1.13 Ke eng se bontshang hore mantswe a ngwana ya setshwantshong a tswa monahanong? (1)
- 1.14 O nahana hore ngwana enwa ya setshwantshong o na le maikutlo a jwang? Hobaneng o realo? (2)
- 1.15 Ditaba tsa tema ee di dumellana kapa di hanana le tsa tema ya pele? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

25 matshwao

KAROLO YA B   KAKARETSO/KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA 3   PUO YA MMELE**

Bala ditaba tsena o nto di akaretsa/kgutsufatsa ka ho kgetha dintlha tse supileng tsa bohlokwa tse supang hore puo e buuwang e ntse e tsamaellana le tshebediso ya dikarolo tsa mmele.

HLOKOMELA

1. Sebedisa mantswe a hao.
2. O ngole ka tsela ya seratswana se le seng sa mantswe a 80–90.

Na o kile wa iphumana o hlalosa ho itseng ka mantswe, empa mmele wa hao o hlalosa ho fapaneng? Dr Xoliswa Mvoko, setsebi sa kelello sa Tshwane, o re maikutlo a hao a bonahala ka diketso tseo mmele o di etsang, seemo sa hao le sefahleho sa hao. Leha ho le jwalo, ntho eo o ka e etsang mmeleng wa hao kapa ka mahlong e ka bolela ho itseng kapa ya se bolele letho. "Ho bonolo ho nkela motho diqeto ka lebaka la ntho eo a e entseng ho mmele wa hae," ho bolela Dr Xoliswa. Goetan Schmid, setsebi sa puo ya mmele sa Kapa, o dumellana le taba ena "Puo ya mmele ha e a ngolwa fatshe, mme e tshwanela ho elwa hloko ka nako tsohle."

O hlalosa ka hore lebaka ke hore mmele wa hao o dula o bua ho ya ho ile, mme nakong e kgolo ha o tsebe le molaetsa oo o o fetisang! Ho ya ka setsebi sa kelello sa Amerika, Amy Cuddy, puo ya mmele e ama tsela eo batho ba o bonang ka yona. Leha ho le jwalo, e ka nna ya laola tsela eo o nahanang ka yona. Amy o ne a bua kopanong ya TED ka 2012, mme a hlalosa hore o ka ipeha fatshe kapa wa ipha boitshepo ka tsela eo o itlhalisang ka yona bathong. Jwale hlokomela puo ya hao ya mmele molemong wa batho ba bang. Ke ena mehlala e meng.

Diketso tsa sefahleho – ho tsitsinya hlooho, ho sosobanya sefahleho, ho tonela motho mahlo kapa ho a phethola ho ka hlahella e le tello. Ntle le ha o tsitsinya hlooho ha o sa utlwane le ho itseng, o tshwanela ho bontsha thahasello ka ho dumela ka hlooho, ho bososela le ho sheba motho mahlong.

Ho tshwara – ho tshwara motho ke tsela ya kutlwano e bontshang hore le metswallle kapa le a utlwana. Tsela ena e sebetse le ha o batla motho a o fe nako ya hae kapa ha o bontsha kutlwelo-bohloko kapa lerato. Dr Xoliswa o re hape e ka nna ya eba letshwao la taolo. Jwale o hlokomele hore o e sebedisa jwang le neng lehlakoreng le leng, ho itshwara ho ka bontsha letswalo kapa ho se lokolohe. Hona e ka ba ho itshwara molala kapa sefahleho.

[E qotsitse le ho lokiswa botjha ho tswa ho *BONA*, Pudungwane 2017]

10 matshwao

KAROLO YA C DITHOTHOKISO**POTSO YA 3****Araba dipotso tsa karolo ena kaofela.**

Dithothokiso tseo o ithutileng tsona di pedi, di arabe o be o arabe le thothokiso e so bonwe.

3.1 Bala ditema tse latelang tsa thothokiso ena o nto araba dipotso tse e latelang.

KA PENE LETSOHONG: T. Lekitlane

1. Ka pene letsohong nka o qoqela,
2. Ka o qoqela meqoqo hore o ntsebe,
3. Wa ba wa bona hore le nna ke a phela,
4. Wa bona o ke ke wa hlola o nqhelela ka thoko.

5. Ka pene letsohong nka o tshwantshisetsa,
6. Ka o bontsha hore ba ka bokgunyedi ha se ba boomo,
7. Wa ba wa bona hore ke feela ke tswetswe le bona,
8. Wa hlokomela hore ho bo tlosa ho tla nkimela.

9. Ka pene letsohong nka o hlaloesetsa,
10. Ka o qaqisetsa keng eka ke tshaba batho,
11. Wa ba wa bona hore boo ke bona botho,
12. Wa elellwa hore bathong le nna ke a hlokeha.

13. Ka pene letsohong nka tekana,
14. Ka beha ba ka bophelo qomatsing,
15. Wa ba wa bona ke na le lerato,
16. Wa dumela hore batho ke a ba rata.

17. Ka pene letsohong le nna ke a bua,
18. Se mmakalle wa re ke a ikalatisa,
19. Wa re ka leleme ha ke bue ke leqitolo,
20. Ke ka moo ke neilweng ka teng, nkamohele.

- 3.1.1 Qolla molathothokiso o hlalosang hore sethothokisi ke motho ya ditlhong. (1)
- 3.1.2 Temathothokiso ya ho qetela e re bolellang ka sebopuwa se motho? (2)
- 3.1.3 Ke bofokodi bofe boo sethothokisi se nang le bona? O tseba jwang? (2)
- 3.1.4 Na bofokodi bona bo mo etsa motho ya tlamehang ho nyatsuwa? Fana ka lebaka. (2)
- 3.1.5 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? (1)
- 3.1.6 Akaretsa molaetsa wa temanathothokiso ya ho qetela ka polelo e le nngwe feela. (2)

3.2 Bala qotso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse e latelang.

KE A MO LEBOHA: P. M. Ramathe

1. Ka mehla ha ke sheba tsa hae diketso,
2. Ke tsota tsa hae dimakatso,
3. Ke boha ba hae bokgabane
4. Ke utlwa ke mo hlompha.

5. Ka mehla ha le tjhaba le lelekisa lefifi,
6. Le kgantshetsa tsa mmopi dibopuwa,
7. Le tjhabela dipalesa makgasikgasi,
8. E, ke utlwa ke mo hlompha.

9. Ha ke **thalatsa** ka a ka mahlo,
10. Ke lekola *sa* mmopi ka seng sebopuwa,
11. Ke hlokomela morero wa hae ka sona,
12. Ke utlwa ke nyahama mooko.

13. Kamehla ha ke tadima tlhase tsa batho,
14. Ke hlahloba tlhase tsa batho ka ho fapana,
15. Ke lemoha bokgopo ba bona,
16. Ke utlwa ke hloka botho.

17. Kamehla ha dinonyana di bina makodilo,
18. Di pakahatsa tjhabo ya letsatsi,
19. Di rorisa bitso la hae,
20. Ruri ke ananela boholo ba hae.

21. Kamehla motho ke naletsana e pela kgwedi,
22. Boholo ba hae bo laela le ho busa.
23. Empa o busa ka lonya le leeme,
24. Empa ha e le teboho o a e hloka.

- 3.2.1 Bohlokwa ba enjabamente/molamotjetje/molatswelli o sebedisitweng molathothokisong wa 3 ke bofe? (2)
- 3.2.2 Bolela hore moleng 8 ho sebedisitswe sebetsa sefe sa bothothokisi. (1)
- 3.2.3 Bohlokwa ba sebetsa seo o faneng ka sona potsong ya 3.2.2 ke bofe? (1)
- 3.2.4 Hlalosa maikutlo a fuperweng ke temanathothokiso ya 3. (2)
- 3.2.5 Mofuta wa karaburetso o hlahellang molathothokisong wa 21 ke ofe? (1)
- 3.2.6 Ke phetapheto ya mofuta ofe e hlahang meleng ya 2 le 3? (1)
- 3.2.7 Ke eng eo o e ratang temanathothokisong ya 5? Hobaneng ha o rialo? (2)

3.3 ELA HLOKO: O TLAMEHA ho araba potso ena, thothokiso e so bonwe.

Bala qotso ena o nto araba dipotso tse latelang.

MAJAKANE: T. Leballo

1. Ha e le moo le sesefa bobbe le ba babe,
2. Le nena ditshila le ba ditshila, Le kwekwetla bokgopo le bakgopo,
3. Mmokeng wa ditshebo le kena jwang?
4. Kgotleng la basomi teng le batlang?
5. Qabang ke tsa eng lapeng la majakane?
6. Qhwebeshano ke tsa eng tlung ya thapelo?
7. Baruti ha se lebelo ho matha,
8. Manele le difela sebakeng ho fokaela,
9. Ditlhapa le majwe ka morao mehoula.
10. Lesang ho tlaela ka bitso la Jehova.
11. Lesang ho tlaela ka bitso la Jehova
12. Lesang ho hweba ka bitso la Ntate,
13. Ho **falatsa** bafumanehi bitsong la tumelo,
14. Tsatsi le sa tla la kahlolo,
15. Potso di sa tla le tla araba.

- 3.3.1 Bohlokwa ba lebotsi le moleng wa 3 le 4 ke bofe? (1)
- 3.3.2 Ke bokgabo bofe ba bothothokisi bo fumanwang moleng wa 6? Bolela bohlokwa ba bona. (2)
- 3.3.3 Phetapheto e tsepameng e fumanwa meleng efe temanathothokisong ya ho qetela? (2)
- 3.3.4 Bolela hore kgonyetso e fumanwa molathothokisong ofe temana-thothokisong ya ho qetela. Fana ka mola o le mong feela. (1)
- 3.3.5 Lentswe le ntshofaditsweng moleng wa 13 ke lentswelekgohledi. Kgetha lentswe le kgohletseng ho lona hantle ho a latelang.
- A Rapella
B Mamella
C Utswetsa
D Bontsha (1)
- 3.3.6 Qolla lentswe temanathothokisong ya 3 le bontshang hore batho ba rekisa ka lentswe la Modimo. (1)
- 3.3.7 Maikutlo a totobatswang ke sethothokisi temanathothokisong ya 3 ke a jwang? (2)

30 matshwao

KAROLO YA D THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 4**

Bala le ho boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

*E ba motle
ka nako tsohle
ka dihlahiswa
tsena tse
theko e tlase.
Ka Grace Mantjiu*

BAHALE BA LETLALO

RATA LETLALO LA HAO
Lekgala le tsejwa ka metswako e fodisang, ho akga le ho alafa letlalo le tlhesitsweng ke letsatsi le lekgweggwe. Le kentswe ho **Dawn Aloe Vera Body Cream (R26.95)** ho hlokomela le ho ngobofatsa letlalo la hao. Dawn ena e na le lekgala le thobang letlalo le dioli tsa *glycerine* ho boloka letlalo la hao le phatsima ebile le le bonolo letsatsi kaofela.

Letlalo le mafura le ka ba manganga hore o le laole, haholoholo lehlabula. Se tshwenyehe, Cuticura e na le lenane la tlhokomelo ya le tlalo le sa bitseng bakeng sa le letlalo le mafura. Sebedisa **Cuticura Oil Control Face Wash Gel (R36.99)**, **Toner (R22.99)** le **Vanishing Cream (R25.99)**.

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho *Bona* Dec/2017]

- 4.1 Bolela lebitso la sehlahiswa se bapatswang temeng e ka hodimo. (1)
- 4.2 Sehlahiswa se bapatswang ke motswako wa dintho dife tse pedi? (2)
- 4.3 Na bahlahisi ba dihlahiswa tsee ba atlehile ho bapatsa dihlahiswa tsa bona? (2)
- 4.4 Dihlahiswa tsee di reretswe bomang? (1)
- 4.5 O nahana hore sehlahiswa se bapatswang se na le molemo? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 4.6 Ke phapano efe eo o e bonang dihlahisweng tse setshwantshong? Hlalosa. (2)

Bala ditaba tsena o nto araba dipotso tse latelang.

Ka nnete ke na le lelapa le ratang boroko. Ka tswa ka tlung ka ba ka tsamaya, ho se le ya mong wa bona ya nkutlwang. Feela ba entse hantle ba se ke ba nkutlwa, ba ne ba tla nyopisa merero ya ka. Hao banna Rampou o kae? Ke eme sefateng se! O itse re tla kopanela mona ...

Ka nnete Rampou o tebile, ke mang motho eo ya reng tshire? E be ke yena eo re lokelang ho mmolaya? Butle. Ke bomang mafifing mane, mohlomong ke yena? Ehlile! Hela wa heso, ho jwang na?

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa ho *Seyalemothati* ka R. H. Moeketsi]

- 4.7 Hobaneng ha lentswe "ka" polelong ya pele le qadilwe ka tlhaku e kgolo? (2)
- 4.8 Lentswe "butle" le sebedisitswe jwang polelong e hlahang moleng wa 6? (2)
- 4.9 Hobaneng ha mongodi a sebedisitse lentswe "tshire" bakeng sa sirela, moleng wa 5? (2)
- 4.10 Hobaneng ha mmui a kgethile ho sebedisa "nyopisa" moleng wa 3, e seng senya? (2)
- 4.11 Matshwao a sebedisitsweng qetellong ya polelo e ka tlase a bolelang? (2)
- "O itse re tla kopanela mona ..."
- 4.12 Na lentswe "Ehlile" le bohlokwa moleng wa ho qetela? Hobaneng ha o rialo? (2)

Lekola tataiso ya tshebediso ya bukantswe o nto araba dipotso tse tla e latela.

Leru (le-ru) lebitso; phetolelo; /**cloud**:English. Boemo bo fupereng pula, seka mosi, ba lehodimo; seka mosi se bonahatsang monyetla wa hore pula e ka na ha ho hlaha moya, mohatsela kapa mofuthu o susumetsang boemo bo jwalo. /**bon**. Maru/ **Mael**. Leru le letsho: koduwa e hlahileng kapa bothata bo hlahetseng motho kapa naha.

- 4.13 Tlami (-) e ho lentswe "-ru" e bolelang? (1)
- 4.14 Mantswe a sehetsweng mola a na le matshwao a puo qetellong hlalosa hore seo se ruta mmadi eng? (2)

[25]

POTSO YA 5

Bala ditaba tsa tema ena ebe o lokisa diphoso tsa mongolo tseo o di fumanang o ngole dikarabo feela.

Dingane onkile borena ba ha Zulu, o okametse ditjhaba. bakeng sa ho phahama eka Dingane o a tetebela, bakeng sa ho bo thisa dira, di sennemeno mme dira di potapotile naha ya ha Zulu. Sekonyela wa tla o tlo iphitetsa. O hlahlile maihlo o rata ho temetsa Dingane. Morena, banna ba runa ba sehlopha nyana feela.

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa bukeng ya *Maru* ka B. Malefane]

[10]

35 matshwao

Matshwao ohle: 100